

Medijski prikaz sufražetskog pokreta

Hajduković, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:550468>

Rights / Prava: [In copyright](#)

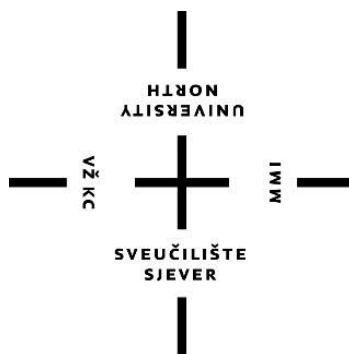
Download date / Datum preuzimanja: **2022-01-20**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

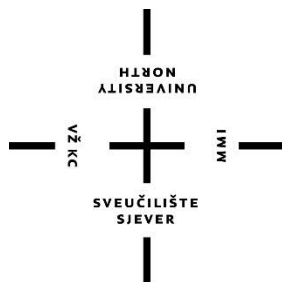
Sveučilište Sjever

Završni rad br. 48/NOV/2016

Medijski prikaz sufražetskog pokreta

Jelena Hajduković, 0079/2013

Koprivnica, rujan 2016. godine

Sveučilište Sjever

Odjel za novinarstvo

Završni rad br. 48/NOV/2016

Medijski prikaz sufražetskog pokreta

Studentica

Jelena Hajduković, 0079/2013

Mentorica

Lidija Dujić, doc. dr. sc.

Koprivnica, rujan 2016. godine

Predgovor

Sufražetski pokret pripada prvom valu feminizma, a činile su ga žene koje su svojim javnim nastupima i ekstremnim načinom prosvjedovanja pokušale ostvariti pravo glasa. Ovaj pokret za ženska prava iz 19. stoljeća najprije se pojavljuje u SAD-u odakle se širi na ostale dijelove svijeta. Premda je pokret doveo do promjena, napredak je tekao vrlo sporo zbog sukobljavanja s tradicionalnim stavovima koji su prevladavali u društvu i po kojima je žena bila prikazivana kao majka, supruga i domaćica.

Sufražetkinje su izazvale veliku pažnju, ali i kontroverze u javnosti jer su se koristile metodama direktne akcije, kao što je vezivanje za pruge, podmetanje vatre u poštanske sandučiće, razbijanje prozora, i sl. Sufražetski pokret polučio je različite rezultate – doveo negdje do brzog uspjeha dok je drugdje kasnio pa je ženama pravo glasa dopušteno tek nakon Prvog svjetskog rata. U Velikoj Britaniji borba žena za pravo glasa bila je najintenzivnija te se 1903. godine razvilo krilo sufražetskog pokreta pod vodstvom Emmeline Pankhurst. Sufražetkinje su završavale u zatvorima gdje su štrajkale glađu pa su ih zbog toga nasilno hranili surovim metodama. Kako bi britanska vlada spriječila naklonost javnosti prema sufražetkinjama kao žrtvama, donesen je Zakon o mački i mišu kojim su zatvorenice zbog štrajka glađu puštane kući na oporavak, a potom ponovno bile uhićivane nakon oporavka. Mediji su ih prikazivali u negativnom kontekstu, a novinski članci bili su nerijetko popraćeni karikaturalnim prikazima sufražetkinja.

Ovim putem želim zahvaliti mentorici doc. dr. sc. Lidiji Dujić koja mi je korisnim savjetima pomogla u izradi završnog rada.

Sažetak

Prikaz žena u medijima tijekom povijesti oslanjao se na sliku žene kao majke, supruge i domaćice. U 19. stoljeću žene su se počele boriti za svoja prava želeći ostvariti i pravo glasa. To je izazvalo velike polemike i nemire u javnosti, a sufražetkinje su bile osuđivane i uhićivane. Njihova borba je trajala dugo, a neke žene su joj posvetile i svoj život. Ipak, sufražetski pokret je u 20. stoljeću rezultirao time da su žene ostvarile pravo glasa. Mediji su sufražetkinje prikazivali u negativnom kontekstu kao vandalistice koje svojim pretjerano ekstremnim i razdražljivim ponašanjem i nastupom uništavaju sve čega se domognu. U ovom završnom radu istražuje se medijski prikaz sufražetskog pokreta i nastoji se pokazati njegova važnost u borbi žena za pravo glasa.

Ključne riječi: mediji, pravo glasa, sufražetski pokret, žene

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Feminizam i ženski pokreti.....	3
2.1. Povijest feminizma.....	3
2.2. Borba za prava žena	5
2.3. Neravnopravan položaj žena u obrazovanju	6
3. Sufražetski pokret	8
3.1. Povijest sufražetskog pokreta.....	8
3.2. Sufražetski pokret u Velikoj Britaniji	10
3.3. Sufražetski pokret u SAD-u	12
3.4. Sufražetski pokret u ostalim zemljama	13
3.5. Marija Jurić Zagorka – hrvatska sufražetkinja.....	14
4. Sufražetski pokret u medijima.....	16
4.1. Prikaz žena u medijima	16
4.2. Zastupljenost prava žena u Hrvatskoj u tiskanim medijima	17
4.3. Poznate svjetske sufražetkinje u medijima.....	19
4.4. Sufražetkinje u Hrvatskoj.....	24
4.5. Film Suffragette.....	26
5. Zaključak	29
6. Literatura.....	30
7. Popis slika	32

1. Uvod

Pravo glasa osnovno je pravo svakog čovjeka i temeljno političko pravo. Jednako pravo glasa danas ostvaruju i žene i muškarci, ali nije oduvijek bilo tako. Žene su se dugo morale boriti kako bi ostvarile pravo glasa – njihova borba počinje početkom 19. stoljeća, a već polovicom 19. stoljeća organiziraju i javne prosvjede.¹ Završetkom Drugoga svjetskog rata u najvećem broju zemalja svijeta žene su ostvarile pravo glasa. Ženski pokret u kojem su se borile za ostvarivanje prava glasa poznat je pod nazivom sufražetski pokret.

Sufražetski pokret je borba žena za dobivanje prava glasa, a datira iz 19. i početka 20. stoljeća. Krajem 19. stoljeća postaje aktivistički pokret koji se zalaže za puno sudjelovanje žena u političkom i javnom životu. John Stewart Mill u to je vrijeme bio jedini muškarac koji se zalagao u Donjem domu britanskog parlamenta za biračko pravo žena. Poznate sufražetkinje-aktivistice poput Elisabeth Cady Stanton, Emmeline Pankhurst, Luise Otto, Millicent Fawcett, Lucretie Coffin Mott, Flore Tristan, Emily Davison i mnogih drugih, isticale su nekonzistentnost i nepravdu toga da žene nemaju pravo glasa.²

Sufražetkinje su se izrazito zalagale za pravo glasa polazeći od toga da su žene moralnije od muškaraca i da njihov doprinos politici može biti samo blagotvoran. Iako žene čine više od polovine ukupne populacije, trebala su im stoljeća da se izbore za pravo glasa. Borba za ostvarivanje prava glasa bila je teška i duga, progresivna i nasilna ponekad, a mnoge žene su u toj borbi izgubile život. Žene su se aktivno počele zalagati za svoja prava u 19. stoljeću, najprije u SAD-u i Velikoj Britaniji, a kasnije i u ostalim dijelovima svijeta. Drugu polovicu 19. stoljeća karakterizira niz prosvjeda žena koje su tražile pravo glasa i sudjelovanja na izborima. Te su feministice poznate kao sufražetkinje.

Tema sufražetskog pokreta u medijskom kontekstu do sada je bila nedovoljno ili šturo istražena – stoga je cilj ovoga završnog rada bio utvrditi teorijske specifičnosti i medijski prikaz sufražetskog pokreta kako bi se ukazalo na njegovu važnost u borbi žena za pravo glasa.

¹ http://www.cesi.hr/attach/_m/mlade_zene_web.pdf, dostupno 09.07.2016.

² Ibidem.

Za potrebe istraživanja završnog rada prikupljeni su podaci iz relevantnih i recentnih domaćih i stranih izvora. Pri istraživanju i formuliranju rezultata istraživanja u odgovarajućoj kombinaciji korištene su sljedeće znanstvene metode: metoda analize i sinteze, metoda indukcije i dedukcije, metoda deskripcije, metoda apstrakcije i konkretizacije, komparativna metoda, empirijska metoda te metoda kompilacije.

Rad se sastoji od pet međusobno povezanih dijelova. U prvom dijelu se definiraju problem, predmet, svrha i ciljevi istraživanja, navode se izvori i metode prikupljanja podataka te se obrazlaže struktura rada. Drugi dio rada, kao uvod u samu temu, prikazuje povijest feminizma i borbu žena za svoja prava. U trećem dijelu rada opisuje se sufražetski pokret u SAD-u, Velikoj Britaniji i drugim zemljama. Četvrti dio rada bavi se medijskim prikazom prosvjeda sufražetkinja. Zaključak, kao posljednji dio rada, predstavlja sintezu rezultata istraživanja i objedinjuje sve dijelove rada u završnu tezu.

2. Feminizam i ženski pokreti

Feminizam predstavlja ideju o političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i društvenoj ravnopravnosti žena i muškaraca, a polazi od toga da spol i/ili rod ne može i ne smije utjecati na društveni i politički položaj pojedinca/pojedinke te da je potrebno ukinuti svaku diskriminaciju u vezi s tim.³

U Francuskoj, kolijevci europskog feminizma, riječ feminizam prvi put se javlja početkom 19. stoljeća. Feminizam se tada definira kao doktrina čiji je predmet širenje prava i uloge žena u društvu. U prvoj francuskoj revoluciji žene su sudjelovale na više načina: bile su u brojnim oružanim odredima, a osnivale su i posebne ženske borbene odrede, radile su u pomoćnim vojnim službama, osnivale su mnoštvo ženskih udruženja koja su podržavala revoluciju. Istovremeno, one su preko mnogobrojnih peticija od Ustavotvorne skupštine tražile pravo glasa, pravo na jednako školovanje i izjednačenje s muškarcima u građanskim pravima.⁴

2.1. Povijest feminizma

Povijest feminizma zapravo uključuje žene i analizira rodnu politiku. Prve feministkinje su se zalagale za bolji položaj žena u društvu, odnosno za jednaka prava žena i muškaraca. Između ostalog, njihov cilj je bio i borba za obrazovanje žena, ekonomski boljitak, građanska prava i političku uključenost. Kao politički pokret feminizam se javlja u 19. stoljeću u Europi, prvenstveno u Velikoj Britaniji te u Sjedinjenim Američkim Državama, nakon čega se širi na ostale dijelove svijeta. U ranijoj povijesti bilo je izvanredno snažnih, odvažnih i sposobnih žena, kao što su carice i kraljice, ali njihov položaj i okruženje im tada nisu dozvoljavali da utječu na poboljšanje položaja žena.⁵

³ Ibidem.

⁴ [https://otpisane.memoryoftheworld.org/Neda%20Bozinovic/Zensko%20pitanje%20u%20Srbiji%20u%20XIX%20i%20XX%20veku%20\(48\)/Zensko%20pitanje%20u%20Srbiji%20u%20XIX%20i%20XX%20veku%20-%20Neda%20Bozinovic.pdf](https://otpisane.memoryoftheworld.org/Neda%20Bozinovic/Zensko%20pitanje%20u%20Srbiji%20u%20XIX%20i%20XX%20veku%20(48)/Zensko%20pitanje%20u%20Srbiji%20u%20XIX%20i%20XX%20veku%20-%20Neda%20Bozinovic.pdf), dostupno 09.07.2016.

⁵ http://www.cesi.hr/attach/_m/mlade_zene_web.pdf, dostupno 09.07.2016.

Brojni su stereotipovi o feministkinjama i feminističkom pokretu, a jedan od najpoznatijih jest taj da feministkinje pale grudnjake. Tijekom jedne akcije američkih feministkinja postavljena je na ulicu “kanta oslobođenja” u koju su prisutne žene bacale sve ono što smatraju simbolom podčinjavanja žena: umjetne trepavice, grudnjake, steznike, kuhinjske krpe i slično. Mediji su drugog dana objavili bombastične članke o spaljivanju grudnjaka iako ništa od bačenih stvari nije zapaljeno.⁶

Poznato žensko ime ranoga feminističkog pokreta jest Olympe de Gouges koja se u vrijeme Francuske revolucije borila za niz prava i sloboda poput ukidanja robovskih odnosa, prava žena na razvod braka, priznavanja prava djece rođene izvan braka.⁷ Na Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina koju je objavila francuska skupština 1791. godine, odgovorila je objavljivanjem Deklaracije o pravima žena i građanki, zahtijevajući jednaka prava muškaraca i žena pred zakonom, u državi i u obrazovnom sustavu. Završila je na giljotini. Mary Wollstonecraft je drugo poznato ime u borbi za ženska prava. Ona je napisala knjigu “Obrana ženskih prava” (1792.) koja se može uzeti kao temelj feminizma. Još jedno poznato ime u borbi za ženska prava je Sarah Mapp Douglas, crkinja koja je osnovala 1833. godine Žensko društvo protiv ropstva u kojemu joj se pridružuju i druge žene. Elizabeth Cady Stanton i Lucretia Coffin Mott 1848. godine u Seneca Fallesu organiziraju prvu Konvenciju o pravima žena na kojoj je donesena Deklaracija kojom se traži neovisnost za žene, jednakost pred zakonom, pravo na obrazovanje, pravo na rad i plaću te pravo glasa.⁸ Flora Tristan bila je jedna je od prvih socijalističkih feministkinja. Aleksandra Kolontaj je u Rusiji nastojala provesti socijalistički program za žene koji je zahtijevao: glasačko pravo, jednakost pred zakonom, pravo na razvod, pravo na pobačaj, dvomjesečni plaćeni porodiljni dopust, dječje vrtiće na poslu i u mjestu stanovanja, obrazovanje, kažnjavanje nasilja u braku te propagandu protiv skrivanja i isključivanja žena u velikim muslimanskim područjima Sovjetskog Saveza.⁹

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

Socijalistkinje su zaslužne i za uvođenje Dana žena. Clara Zetkin je 1910. godine predložila da jedanput godišnje na Osmi ožujak socijalistkinje svih zemalja organiziraju svoj dan. Taj je dan trebao služiti borbi za žensko pravo glasa te upozoriti na dugogodišnju borbu radnica da se ravnopravno uključe u radnički pokret. Osmi ožujak prerasta u Međunarodni dan žena i kao takav prvi se put obilježava 1911. godine. Tada se u Austriji, Danskoj, Njemačkoj i Švicarskoj na ulicama okupilo mnoštvo žena, a osim prava glasa zahtijevale su i pravo na rad te prestanak diskriminacije na radnom mjestu.¹⁰

2.2. Borba za prava žena

Prvi detaljniji podaci o položaju žena i njihovim pravima potječu iz Atene i Sparte. Atena je bila poznata po izuzetno strogom i rigidnom odnosu prema ženama, dok je položaj žena u Sparti bio liberalniji. Međutim, u to vrijeme one se još uvijek nisu počele boriti za svoja prava. Tek nakon industrijske revolucije počinje njihova borba. Žene se tada zapošljavaju u tvornicama, ali se to negativno odražava na njihove živote jer su morale raditi i kod kuće, nisu im bili omogućeni humani uvjeti, a za svoj su rad bile plaćene manje u odnosu na muškarce. Nerijetko su žene bile izložene omalovažavanju te fizičkom i seksualnom zlostavljanju od strane svojih nadzornika.

Početak borbe žena za pravo glasa označava Francuska revolucija. Naime, zbog gladi u Parizu žene su 1789. godine krenule u pohod na dvorac Versailles, u kojem se nalazila kraljevska obitelj, usput pljačkajući trgovine i gostionice. Također su sudjelovale i u napadu na tvrđavu Bastillu. Te godine je prvi put javno i glasno izrečeno da i žene moraju dobiti određena prava.¹¹

Prvi javni skup o pravima žena održan je 1848. godine u SAD-u i na njemu je donesena Deklaracija o pravima i osjećajima. U toj Deklaraciji žene su zahtijevale, prije svega, pravo glasa, zatim pravo raspolaganja svojom imovinom, skrbništvo nad djecom u slučaju razvoda, bolji pristup obrazovanju i mogućnost zaposlenja.¹²

¹⁰ Ibidem.

¹¹ <http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/>, dostupno 11.07.2016.

¹² Ibidem.

U drugoj polovici 19. stoljeća u Engleskoj je osnovan sufražetski pokret, odnosno pokret za ženska prava. Osnivačica je bila Lydia Becker, a najpoznatija predvodnica Emmeline Pankhurst s početka 20. stoljeća. Razdoblje 19. stoljeća karakteriziraju prvi organizirani prosvjedi žena u povijesti. Pitanje građanstva i političkih prava i dalje ostaje u prvom planu ove borbe, iako se u 19. stoljeću o njima prije svega govori iz perspektive institucije braka, moralnosti i seksualnosti. Organizirana i politički profilirana borba sufražetkinja, predvođenih ženskim dijelom obitelji Pankhurst, simbolički označava kraj 19. stoljeća.

2.3. Neravnopravan položaj žena u obrazovanju

Žene su o potrebi svoje emancipacije i obrazovanja učile od drugih žena koje su ih svojim akcijama nastojale osvijestiti. Upravo su te žene „očevi“ feminizma – njegove teorije i prakse koje su uključivale i analizu seksizma, strategije za propitivanje patrijarhata i nove modele društvene interakcije – pokazale potrebu stvaranja novih, drugačijih zajednica koje će jednako tretirati muškarce i žene. Feminizam je indicirao na pristranost u nastavnim planovima i programima te se počelo uključivati i ženske autore kao legitiman izvor znanja.¹³

Obrazovanje žena u povijesnoj i suvremenoj dimenziji „opterećeno“ je pronalaženjem odgovora na pitanje zbog čega su žene pretežno u neravnopravnom položaju (u obrazovanju) u odnosu na muškarce. Odgovori koji se nude prečesto su utemeljeni u biologiji. Biologija se pokazuje kao sudbina (žena). Jedna od teorija kojom se opravdavaju nejednaki i neravnopravni uvjeti obrazovanja djevojaka je tzv. teorija o konzervaciji energije.¹⁴ Osnovne su postavke ove teorije, oblikovane prema mjerama privilegiranog spola, sljedeće:¹⁵

- Tijelo ima volju, odnosno određenu količinu vitalne energije koja se različito raspoređuje od organa do organa ili od jedne tjelesne funkcije do druge. Čovjek može razviti sposobnost, tjelesnu funkciju samo na račun drugog organa ili drugih funkcija. Spolni organi pokazuju veći afinitet za vitalnom energijom.

¹³ B. Baranović: Slika žene u udžbenicima književnosti, IDIZ, Zagreb, 2000.

¹⁴ S. Žnidarić-Žagar: Slovenke na tržištu rada – povijesna perspektiva, ČSP, br. 2, 2009., str. 318.

¹⁵ S. Vrcelj, M. Mušanović: Kome još (ne)treba feministička pedagogija?!, HFD, Rijeka, 2011.

- Za „biologiju“ žene bitna je upravo njihova reproduktivna funkcija. Afinitet tih organa za energijom iznimno je velik te u ženskom organizmu prevladava raspodjela raspoložive životne energije među pojedinačnim organima i funkcijama, predodređenih u mnogočemu već „po prirodi“.
- Muškarci iz privilegiranih skupina morali su štedjeti svoju seksualnu energiju poradi „viših“ funkcija, uglavnom intelektualnih i poduzetničkih. Prema tadašnjem prevladavajućem mišljenju muškaraca različitih struka, fizičke loše posljedice na žene imalo je upravo obrazovanje: previše razvijen mozak može prouzročiti smanjenje maternice.

Glavno obrazovno pitanje u 19. i početkom 20. stoljeća bilo je trebaju li postojeće strukture i sadržaji obrazovanja postati dostupni ženama. U 19. stoljeću raspravljalo se o tome je li ženskom umu i tijelu po „prirodi“ dano da se posveti intelektualnom uvježbavanju. Prvih šezdeset godina 21. stoljeća problemom je postalo obrazovanje koje je „skraćeno“ na žene koje se udaju, imaju obitelj i potpuno se povlače iz intelektualnog života. Ta pitanja, naravno, umjesto da se o njima raspravlja, skrivaju srž politike i društvene moći. Zašto se žene nakon udaje odriču svojih karijera, zašto je i među neudanima, odnosno onima bez djece, tako malo onih koje su u prvim redovima intelektualnog života – pitanja su koja postavljaju jedino žene, i na koja žene traže odgovore.¹⁶

Na globalnom planu, obrazovanje žena postaje predmetom međunarodnih „iskupljujućih“ (političkih) deklaracija poslije Drugoga svjetskog rata za koje se vjerovalo da će postići „efekt dizala“. Pri Ujedinjenim narodima 1975. godina proglašena je Međunarodnom godinom žena, a razdoblje od 1976. do 1985. godine Dekadom žena. Generalna skupština UN-a usvojila je 1979. godine Konvenciju o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena koja obavezuje države da poduzmu sve prikladne mjere radi otklanjanja diskriminacije žena u obrazovanju. Pekinškom deklaracijom (1995.) istaknuto je da se ulaganjem u obrazovanje žena ostvaruje visoka društveno-ekonomska dobit i definira rodno ravnopravno obrazovanje kao jedno od najboljih sredstava za postizanje održivog razvoja i ekonomskog rasta.¹⁷

¹⁶ A. Rich: Ka ženski orijentiranom sveučilištu, Kruh i ruže, 3, br. 21, 2003., str. 6-7.

¹⁷ S. Vrcelj, M. Mušanović: Kome još (ne)treba feministička pedagogija?!, HFD, Rijeka, 2011.

3. Sufražetski pokret

Sufražetski pokret pripada prvom valu feminizma¹⁸, ali mnoge feministice toga vala sebe uopće nisu nazivale feministicama. U ovom valu feminizma žene su htjele zadobiti pravo glasa, što je u SAD-u postignuto 1920. godine, nakon niza štrajkova glađu i demonstracija ispred Bijele kuće i na drugim državnim paradama.¹⁹

Sufražetkinje su žene koje obilježavaju drugu polovicu 19. stoljeća nizom prosvjeda kojima su se zalagale za pravo glasa i sudjelovanja na izborima. Sufražetski pokret dobio je naziv prema engleskoj riječi *suffrage* koja znači izborni glas. U Engleskoj 1897. godine nastaje Nacionalna unija žena za pravo glasa (NUWSS) na čelu s Millicent Fawcett. Žene su se često okupljale ispred parlamenta, uzvikujući poznatu parolu: "Glas ženama!" Između 1905. i 1914. godine pripadnice pokreta često su podmetale požare u praznim zgradama, razbijale prozore na javnim zgradama i vršile druge sabotaze. Emmeline Pankhurst, jedna od organizatorica pokreta, bila je u tom razdoblju često uhićivana i zatvarana. Godine 1913. Emily Wilding bacila se pod kopita konja kralja Georga V. od čega je umrla nekoliko dana kasnije. Prve u Europi pravo glasa dobile su Finkinje 1906. godine, zatim Norvežanke 1913., Dankinje 1915., Nizozemke i Ruskinje 1917. godine. Zadnje u Europi pravo glasa dobile su Švicarke i to tek 1971. godine. Žene u Hrvatskoj su 1945. prve na prostoru bivše Jugoslavije ostvarile pravo glasa.²⁰

3.1. Povijest sufražetskog pokreta

Žene nisu imale pravo glasa ni u antičkoj Grčkoj niti u Rimu. Nakon toga prošlo je dugo vremena dok se nije pokrenulo pitanje prava glasa za žene. Razvojem znanosti i borbom za sveopći boljitak u 19. stoljeću počelo je i javno organizirano djelovanje žena.

¹⁸ Postoje tri vala feminizma: prvi od kraja 19. stoljeća do 60-ih godina 20. st., drugi val od 60-ih do 90-ih godina 20. st. i treći val od 90-ih do danas. Navedeno prema: A. Zaharijević: Pravo glasa žena, Neko je rekao feminizam, Heinrich Böll Stiftung, Beograd, 2012., str. 480-523.

¹⁹ <http://www.voxfeminae.net/cunterview/politika-drustvo/item/6145-vodic-kroz-pravce-i-valove-u-feminizmu-za-pocetnice-ke>, dostupno 01.08.2016.

²⁰ http://www.cesi.hr/attach/_m/mlade_zene_web.pdf, dostupno 09.07.2016.

U knjizi „Nužnost feminističke teorije i prakse: kategorički feminizam“ feminizam se opisuje, kao i mnogi drugi: „pokret, ideologija, osobno uvjerenje, mreža teorijskih pozicija, polazna točka u razmatranju fenomena koji se više i ne moraju ticati žena, pojmovni okvir, skup različitih (ponekad izrazito kreativnih, ponekad tjeskobno arhivarskih) aktivnosti čiji je cilj poboljšanje položaja u kojemu se žene danas nalaze, a nerijetko i pokušaj da se povijest pročita drugačije, da se iz njenog tkanja „izvuku“ neka nevidljiva mjesta koja bi mogla poslužiti kao putokaz za buduće prakse. Katkad se tijekom tog „prečitavanja“ povijesti potkrade i neka greška, slučajna ili namjerna, a katkad znanost prepusti mjesto mašti“.²¹

Kraj 19. stoljeća označila je politička borba sufražetkinja, predvođena ženama iz obitelji Pankhurst. Prvi val feminizma, koji se može protumačiti različitim borbama za stjecanje legitimnog prava na sudjelovanje u političkom životu, tijekom svoga razvoja nije bio jednoznačan. „Militantnost jednih stajala je u oštroj suprotnosti prema sporoj i postepenoj pregovaračkoj taktici drugih; malobrojni zahtjevi za univerzalnim ženskim pravom glasa bili su nespojivi s kompromisnim zahtjevom za djelomičnim političkim pravom koje bi pripalo samo neudatim ženama i udovicama (odnosno vlasnicama imovine); naposljetku, lojalnost liberalima/laburistima nailazila je na otpor kod feministkinja koje su podržale konzervativnu politiku Torijevaca.“²²

Kako bi žena mogla sudjelovati u odlučivanju i definiranju javne sfere, morala je biti prepoznata kao pravna osoba. Polovicom 19. stoljeća feminizam dobiva konkretan odjek te se osnivaju brojne sufražetske organizacije za borbu za ženska prava. Međutim, udane žene nisu imale status pravnih osoba. Sufražetski pokret, kao prvi val feminizma u 19. stoljeću, povezan je s pravom žena da biraju, pravom na obrazovanje, vlasništvo, razvod, skrbništvo nad djecom, ekonomsku emancipaciju i nenasilje.

²¹ A. Zaharijević: Neko je rekao feminizam. U: Kratka istorija sporova: šta je feminizam?, ur. A. Zaharijević, Heinrich Böll Stiftung, Beograd, 2012., str. 480-523.

²² Ibidem.

3.2. Sufražetski pokret u Velikoj Britaniji

Borba žena za pravo glasa u Velikoj Britaniji počinje u 19. stoljeću u čartizmu, odnosno engleskom radničkom pokretu. Prvi savez za žensko pravo glasa osnovan je u Manchesteru 1865. godine, a 1867. godine podnesena je peticija s 1550 potpisa kojom se tražilo pravo glasa za žene. Nakon toga se u svim većim gradovima u Velikoj Britaniji osnivaju udruženja za borbu za žensko pravo glasa. Iako su ova udruženja bila vrlo aktivna, nisu doživjela uspjeh jer nijedan zakon o pravu glasa koji je donio parlament nije uključivao pravo glasa za žene.²³

Parlament je 1869. godine poreznim obveznicama dopustio da glasaju na lokalnim izborima, a u sljedećim godinama žene su se izborile za sudjelovanje u radu općinskih i gradskih vijeća. Međutim, i dalje im je pravo glasanja na parlamentarnim izborima bilo uskraćeno.

Najpoznatija sufražetska organizacija u Velikoj Britaniji osnovana je 1867. godine ujedinjenjem manjih sufražetskih udruženja, a zvala se Nacionalna unija ženskih sufražetskih društava. Na čelu ove organizacije, koja se zalagala za politička prava žena, bila je Millicent Fawcett. Ova aktivistica za ženska prava nije bila za nasilne prosvjede, nego se njena organizacija zalagala za nenasilna rješenja. Fawcett je isticala: „žene su mogle zauzimati odgovorna mjesta u društvu, a opet im nije bilo dozvoljeno da glasaju. Također, bilo je apsurdno i to što su žene bile dužne da se povinuju zakonima koje donosi parlament, a da pritom nisu imale pravo da u donošenju tih istih zakona i sudjeluju“.²⁴ Mnoge žene su takav pristup smatrale regresivnim i nedovoljnim te su zastupale mišljenje da aktivnosti žena moraju imati senzacionalni karakter.

Ženski sufražetski pokret može se podijeliti na dva dijela. Prvi je osnivanje Ženske društvene i političke unije 1903. godine od strane Emmeline Pankhurst i njezinih kćeri. Drugi dio ženskoga sufražetskog pokreta, koji je također predvodila Emmeline Pankhurst, nastavlja borbu za osvajanje ženskog prava glasa i ostaje zapamćeno po svom borbenom ponašanju u ostvarivanju ovog cilja. Emmeline Pankhurst primjenjivala je silu i nasilje jer je bila uvjerena da žene moraju upotrijebiti silu kako bi ih muškarci saslušali. Politika ove organizacije podrazumijevala je paljenje javnih dobara, napade na političare, ometanje rada parlamenta i štrajk glađu (u pritvoru).

²³ <http://search.eb.com/women/article-9077370>, dostupno 05.08.2016.

²⁴ <http://www.historylearningsite.co.uk/suffragettes.htm>, dostupno 05.08.2016.

Po povratku Liberalne partije na vlast 1906. godine, sufražetkinje su doživjele više poraza. Naime, u tom razdoblju doneseno je sedam zakona koji su se odnosili na pravo glasa, ali ga ni jedan od njih nije priznavao ženama. Kao odgovor na to, uslijedile su mnogobrojne nasilne aktivnosti sufražetkinja: „palile su crkve, vandalizirale su ulicu Oxford razbijajući sve izloge u njoj; zakupljivale su čamce i plovile Temsom u toku zasjedanja parlamenta, a pri prolasku pored njega preko megafona su uzvikivale „Zloupotreba!“; napadale su političare kada bi išli na posao, uništavale im kuće, itd.“²⁵

Aktivnosti ženskoga sufražetskog pokreta u Velikoj Britaniji zbog ekstremnih prosvjeda i nasilja privlačile su veliku pažnju javnosti. Vremenom javnost počinje sve više podupirati sufražetski pokret te se u tom smislu organiziraju mnogobrojne javne demonstracije i povorke. Tadašnja vlada dugo je tražila način na koji bi odgovorila sufražetskom pokretu pogotovo zbog značajnih simpatija koje su prema njima gajili građani. Na kraju je vlada odgovorila Zakonom o „mački i mišu“ – dopuštala im je štrajk glađu, zbog čega su postajale fizički sve slabije. Nasilna ishrana nije više bila korištena. Kada bi im zdravstveno stanje bilo ozbiljno narušeno, puštali bi ih iz zatvora. No, nakon što bi se oporavile, sufražetkinje su se nastavile boriti istim tempom, bile ponovno uhićivane iz istih razloga i tako se sve ponavljalo u krug. Sa stanovišta vlade, ovo je bio veoma jednostavan i učinkovit način borbe protiv sufražetkinja.²⁶

Da bi odgovorile na ovu taktiku, sufražetkinje su postajale još ekstremnije. Kulminacija njihovih ekstremnih aktivnosti dogodila se 1913. godine kada se Emily Davison bacila pod kraljevog konja i poginula. Sufražetkinje su time dobile svoju prvu i jedinu „mučenicu“. Sufražetski pokret je stagnirao kada je Velika Britanija ušla u Prvi svjetski rat. Tada je Emmeline Pankhurst naredila sufražetkinjama da obustave svoje agresivne aktivnosti i da podrže vladu i njene poteze u ratu. Doprinos žena u toku Prvoga svjetskog rata bio je veoma značajan za britanske ratne napore i učinio je da se javnost založi za ostvarenje temeljnoga sufražetskog cilja – prava glasa za žene. Potrebu za uvođenjem ovog prava konačno je prepoznao najveći broj članova parlamenta.

²⁵ A. Zaharijević: Neko je rekao feminizam. U: Pravo glasa žena, ur. D. Obrenić, Heinrich Böll Stiftung, Beograd, 2012., str. 24-45.

²⁶ Ibidem.

Tako su u veljači 1918. godine žene u Velikoj Britaniji konačno dobile pravo glasa, a 1928. godine u političkim su pravima žene u cijelosti izjednačene s muškarcima jer se starosna granica po kojoj su žene dobivale pravo glasa pomaknula na 21 godinu života.²⁷

3.3. Sufražetski pokret u SAD-u

Ni u SAD-u situacija u vezi sa ženskim pravima nije bila puno drugačija nego u Velikoj Britaniji. Pokret za žensko pravo glasa pojavio se u ranim godinama 19. stoljeća, usporedno s pokretom za ukidanje ropstva. Jedna od žena koja je pokazala veliki interes za sudjelovanje u borbi za ukidanje ropstva bila je Lucretia Mott, a kasnije joj se pridružila i Elizabeth Stanton. Kao što je ranije i spomenuto u ovom završnom radu, ove dvije žene su 1848. godine u Seneca Fallesu organizirale konvenciju na kojoj su prvi put zatražena puna građanska prava za žene. Na toj konvenciji nastala je deklaracija kojom se poziva na to da se ženama omogući pravo da glasaju, ali i da im se daju veća prava u obrazovanju i zapošljavanju. Upravo zbog te deklaracije datume ove konvencija uzima se za početak sufražetskog pokreta u SAD-u.

Nakon te konvencije sve je više jačao sufražetski pokret i sve su se češće održavali skupovi na kojima se tražilo pravo glasa za žene. U to vrijeme nije se pronalazio drugi način za ostvarivanje ženskog prava glasa, osim putem amandmana na ustave federalnih država. Kako bi se ženama omogućilo pravo glasa putem usvajanja amandmana na Ustav SAD-a, godine 1869. osnovana je Nacionalna asocijacija za žensko pravo glasa, čije su predvodnice bile Susan B. Anthony i Elizabeth Stanton. Iste godine osnovana je još jedna organizacija, Američka asocijacija za žensko pravo glasa na čelu s Lucy Stone. Ove dvije organizacije su se 1890. godine ujedinile u jednu, zajedničku organizaciju, radeći zajedno sljedećih trideset godina. Novi naziv organizacije bio je Nacionalna američka asocijacija za žensko pravo glasa, a vodila ju je Carrie Chapman Catt.²⁸ Stvaranjem ove organizacije obnovljene su i ojačane snage sufražetskog pokreta u SAD-u. Nacionalna američka asocijacija za žensko pravo glasa podržavala je rasističku ideologiju tog vremena.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

Isključujući žene afro-američkog podrijetla iz svog članstva, ona je sebi osigurala značajnu podršku žena s juga. Zbog toga su žene afro-američkog podrijetla 1896. godine osnovale svoju organizaciju, Nacionalnu asocijaciju obojenih žena.²⁹ Sa sve jačim javnim aktivnostima i progresivnim nastupima do 1910. godine ženski sufražetski pokret u SAD-u postao je masovan pa su se 1915. godine žene izborile za pravo glasa u deset federalnih država. S pojavom Prvoga svjetskog rata i uloga koju su žene u njemu imale smanjilo se protivljenje uvođenju ženskog prava glasa. Dvije najveće političke stranke složile su se da je ženama nužno dati pravo glasa. Amandman koji se ticao ovog prava dobio je neophodnu dvotrećinsku većinu u oba doma 1918. godine, a zatim i u američkom Senatu 1919. godine. U kampanji za ratificiranje ovog amandmana ograničavajući faktor bile su države s juga SAD-a jer su smatrale da će nadmoć bijelaca biti dovedena u pitanje ukoliko žene dobiju pravo glasa. Godine 1920. sve su države ratificirale 19. amandman, osim države Tennessee.³⁰ Glavne predvodnice sufražetskog pokreta tada su se okupile na prosvjedima u Nashvillu kako bi popratile rezultate glasanja. Državni je sekretar 26. kolovoza 1920. godine 19. amandman proglasio sastavnim dijelom Ustava, a njime su žene dobile pravo glasa u SAD-u.

3.4. Sufražetski pokret u ostalim zemljama

Sufražetski pokreti u ostalim zemljama nisu bili toliko izraženi kao u Velikoj Britaniji i SAD-u, ali su ispunili svoj cilj i osigurali ženama pravo glasa. Iako je sufražetski pokret najviše odjeknuo u Velikoj Britaniji i u SAD-u, to nisu bile prve zemlje koje su uvele pravo glasa za žene. Naime, žene Novog Zelanda dobile su aktivno biračko pravo ograničenog tipa još 1893. godine, dok je Australija 1902. godine dala ženama pravo glasa na parlamentarnim izborima.³¹ U Norveškoj se sufražetski pokret počeo razvijati već od 1830. godine, a u Finskoj od 1860. godine. I u ovim zemljama žene su se dugo borile za svoja prava. U Švedskoj su žene 1863. godine dobile ograničeno pravo glasa. Međutim, to pravo se odnosilo samo na udovice i na neudane žene. Puno pravo glasa svim ženama u Švedskoj odobreno je zakonom tek 1921. godine. Kasnije je i u drugim zemljama ozakonjeno žensko pravo glasa, a u razdoblju između dva svjetska rata veći je

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

broj zemalja svojim ustavima dao ženama puno pravo glasa. Naravno, bilo je i onih zemalja koje ovo pravo nisu ozakonile sve do kraja Drugoga svjetskog rata, a to su bile Francuska, Grčka, Italija, Jugoslavija, Švicarska, Portugal, i druge.³² Do 1990. godine žene su ostvarile pravo glasa u gotovo svim zemljama, a samo neke zemlje još nisu ozakonile pravo glasa jednom dijelu ili svim svojim građanima.

3.5. Marija Jurić Zagorka – hrvatska sufražetkinja

Marija Jurić Zagorka bila je hrvatska književnica i novinarka. Udala se za mađarskoga željezničarskog činovnika, ali ga je tri godine kasnije napustila uz objašnjenje da nije imao razumijevanja za njene ideale. „Novinarska karijera Marije Jurić Zagorke započela je s anonimnim člankom u „Obzoru“ (Egy Percz – Jedan časak). Nakon tog članka na preporuku J. J. Strossmayera ulazi u redakciju „Obzora“, ali anonimno – jer je bila žena. Ona se zapravo cijeli život borila da dokaže da ona jest netko. Uz to što je bila jedno vrijeme urednica „Obzora“, potaknula je i uređivala prvi list u Hrvatskoj namijenjen isključivo ženama – Ženski list (1925. – 1938.), a zatim Hrvaticu. Bez obzira na to što je bila uspješna i uporna stalno je bila izložena poniženju i podsmijehu.“³³

Sadržajno, Hrvatica je dosta imala sličnosti s prvotnim izdanjem Ženskog lista dok ga je uređivala sama Zagorka. „Cilj kojim se vodila bio je educirati čitateljice, dati im do znanja da u društvu zaslužuju položaj ravnopravan muškarcima te ih potaknuti da se za taj položaj zaista i izbore. Čini to poticajnim primjerima uspješnih žena iz hrvatske i svjetske povijesti te informacijama o položaju žena u razvijenim zapadnim zemljama, ali nudi i sadržaje za tradicionalne ženske uloge – savjete vezane uz kućanstvo, odgoj djece, modu i sl.“³⁴ Posljednji je broj Hrvatice bio objavljen u prosincu 1940. godine jer su je ustaše zabranili. Marija Jurić Zagorka bila je i prva politička izvjestiteljica u Hrvatskoj te među prvim hrvatskim novinarima

³² Ibidem.

³³ <http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/>, dostupno 11.07.2016.

³⁴ L. Dujić, S. Trgovac Martan, S. Popratnjak: Hrvatica – za ženu i dom. U: Kako će to biti divno! Uzduž i poprijeko: brak, zakon i intimno građanstvo u povijesnoj i suvremenoj perspektivi, ur. A. Dremel, L. Čale Feldman, L. Dujić, R. Borić, S. Prlenda, M. Grdešić, R. Jambrešić Kirin, Centar za ženske studije, Zagreb, 2015., str. 49.

koji su se bavili istraživačkim novinarstvom. Međutim, u to vrijeme stalne borbe za ženska prava i njihovo teško ostvarivanje, rad Marije Jurić Zagorke nije bio cijenjen, a ona za to nije bila adekvatno plaćena. Naime, Zagorka je radila za daleko nižu plaću od svojih muških kolega, a nerijetko se znalo dogoditi da za svoje pisanje ne bude uopće plaćena. Događaje i odnose u svojoj profesionalnoj karijeri opisala je ovako: „Pod teškom društvenom zabludom da su novinarsko zvanje i politički rad isključivo samo muško poprište rada, prolazila sam u svojem novinarskom zvanju kao nevino okrivljeni kroz pranger španjolske inkvizicije. Taj mi je rad bio potrebom života kao hrana, zrak i sunce tijelu i moje političko djelovanje smatrala sam nečim sasvim prirodnim. Pošto nisam uvažavala društvenu zabludu, koja je stvorila nepisan zakon protiv javnog rada žene, naišla sam na putu toga rada na neprijateljstva, čije posljedice, snosim još danas.“³⁵ „Patuljasta amazonka hrvatskog feminizma“, kako ju je povjesničarka i etnologinja Lydia Sklevicky nazivala u svojim člancima za ženski časopis Svijet, bila je veliki borac za ženska prava, pokretačica sindikalnog, političkog i ženskog aktivizma u čijem je sklopu organizirala tipografske radnice u Kolu radnih žena, sudjelovala u narodnom pokretu protiv Khuenove politike i predvodila prve ženske demonstracije u Zagrebu, dok je u svojim književnim i novinarskim tekstovima stvarala predodžbu aktivne žene koja sudjeluje i pokreće povijesna zbivanja. Bez obzira na to što je nailazila na brojne neprijatelje u krugu svojih muških kolega koji su je nazivali luđakinjom i muškobanjastom babom, Zagorka se do kraja svog života nije prestala zalagati za žene i njihova prava, a njezin doprinos u toj feminističkoj borbi, i kao žene i kao novinarke, i danas je nezaobilazan.

³⁵ Znanstveni skup „Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe/Feminizam, povijest, politika“: Kako je bilo: o Zagorki i ženskoj povijesti: radovi sa znanstvenog skupa „Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe/Feminizam, povijest, politika“ održanog 27. i 28. 11. 2009. u Zagrebu u okviru trećih Dana Marije Jurić Zagorke/ur. S. Prlenda, Centar za ženske studije, Zagreb, 2011., str. 23.

4. Sufražetski pokret u medijima

Iako čine nešto više od polovice ukupne populacije, žene u medijima nisu dovoljno prisutne. Mediji ne poklanjaju pažnju aktivnostima žena, a ako ih prikazuju, to su onda neke poznate žene – estradne zvijezde ili političarke. U tiskanim i online medijima od ženskih tema najprisutnije su one o ljepoti, kuhanju, majčinstvu ili obiteljskom životu. U televizijskim programima prikazuju se isključivo pjevačice ili one koje imaju negativan imidž u javnosti. Dakle, žene se u medijima prikazuju na stereotipan način te kao simboli ljepote i majčinstva.³⁶ Žene su u medijima manje vidljive, posebice u političkim temama ili temama od javnog interesa, premda bi mediji, prema Zakonu o ravnopravnosti spolova, trebali promicati razvoj svijesti o ravnopravnosti žena i muškaraca kroz sve programske koncepte.

4.1. Prikaz žena u medijima

Prikazom žena u medijima prešućivala se njihova uloga u društvu, što je trajalo sve do početka 20. stoljeća u razvijenim državama, a u gospodarski i medijski slabije razvijenim desetljećima duže. Veliku ulogu u feminističkim pokretima imali su masovni mediji koji su utjecali na to da žene naprave iskorak iz privatne sfere u javnu. Pozitivna uloga medija manifestirala se u općoj i pravnoj emancipaciji žena, posebno u stjecanju prava glasa, prava na obrazovanje i ravnopravnost u braku.³⁷

Boreći se za jednakost žena Emma Goldman je u eseju „Pravo na glas“ isticala da se žene ne smije držati u podređenom položaju, ali ni poći u drugu krajnost pa smatrati da su žene političarke moralnije od muškaraca i da će, za razliku od muškaraca, više raditi u općem nego u osobnom interesu.³⁸

³⁶ http://www.ombudsmanapv.org/rp/images/documents/Zene-u-medijima-mediji-o-zenama_lat.pdf, dostupno 05.08.2016.

³⁷ Đ. Obradović, T. Barbarić, A. M. Dedić: Stereotipno trojstvo, Kultura komuniciranja, Mostar, 2013., str. 34-62.

³⁸ Ibidem.

Goldman je smatrala da će se žene u politici ponašati jednako kao muškarci te da ne postoji muški i ženski pristup politici, kao ni muški ili ženski pristup prema drugim područjima društvene zbilje. Zbog toga pravo glasa za žene nije isticala kao nešto važno, ali ne zbog stava da žene nisu dorasle odlučivanju na izborima, nego prvenstveno zato što je predstavnički sustav smatrala nepravednim i nepotrebnim. S druge strane, ukazivala je ženskim udrugama koje su se borile za pravo glasa žena, da i same stvaraju štetne stereotipe isticanjem da su žene moralnije od muškaraca, pažljivije u prosudbama i osjetljivije u odnosu na moguće posljedice njihovih odluka.³⁹

Borbu za rodnu ravnopravnost mediji uspješno neutraliziraju još jednim stereotipom – „balkom feminizma“. Žene koje se aktivno i javno zalažu za rodnu ravnopravnost mediji stavljaju u negativan kontekst nametanjem predrasuda o tome da muškarci u javnom djelovanju koriste razum, a žene intuiciju ili da su muškarci hrabri zato što im je takva priroda dok su žene hrabre zato što nisu promišljene. Filozofkinja Paula Petričević analizira kontekst u kojemu se govori o feminizmu i feminističama i dolazi do zaključka da je on pretežito negativan u odnosu na žene koje se zalažu za rodnu ravnopravnost te da se takve odrednice za društveno aktivne žene ne smatraju poželjnim i općeprihvatljivim.⁴⁰

4.2. Zastupljenost prava žena u Hrvatskoj u tiskanim medijima

I u Hrvatskoj su prava žena, kao i u svijetu, bila ograničena i minimalna, osobito u pogledu obrazovanja i političkoga glasa. Ženski pokreti u Hrvatskoj bili su popraćeni u tiskanim medijima: Obzoru, Narodnim novinama, Hrvatskoj, Katoličkom listu, Napredku, Viencu, i dr. Pri tome je uočljiva jedinstvenost stavova autora i autorica raznih članaka. Gotovo sve novine suglasne su da je osnovni cilj odgoja usmjeriti ženu da bude dobra majka, supruga, domaćica i domoljub.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

„Žena je u sredini između muža i djeteta, slabe organizacije te za viši razvitak mnogo manje sposobna od muža“, navodi Basariček u jednom članku.⁴¹ Kreković u članku "Djevojka" navodi da je žena stvorena da rasploduje ljudski rod, bude partnerica svom muža u sreći i tuzi i dobra domaćica. Prema Krekoviću, muškarac je jači i sposobniji, a žena nježnija i ustrajnija u malim stvarima, muškarac mora stjecati, a žena uzdržavati, on do cilja dolazi silom, a ona dobrotom i lukavošću.⁴² U svom članku i autor Trstenjak opisuje ženu kao onu koja je stvorena da bude supruga i majka, ona je sućutnija, požrtvovnija, čovjekoljubivija i strpljivija od muža. Žena je, kako Trstenjak navodi u članku, potpuna tek kad postane majkom, a ona koja bi se udaljila od ženskog značaja, smiješna je i odvratna. U istom članku on takvu podjelu uloga naziva prirodnom jer je ona slabija od muža i na toj je poziciji samo svojom zaslugom.⁴³

Izvještavanje o tijeku ženskog pokreta u svijetu također je bila česta tema u raznim člancima. U pozadini tih članaka obično su stajali pokušaji domaće sredine da slijedi njihov primjer. To su prije svega vijesti o ženskim organizacijama koje djeluju u svijetu. Tako Marija Fabković i Dora Hanuševa pišu u Obzoru o ženskim organizacijama u Češkoj te pozivaju na otvaranje istih u Hrvatskoj. Milka Pogačić u Narodnim novinama piše o Bečkom ženskom privrednom društvu te naglašava kako se i u Hrvatskoj prilikom otvaranja Učiteljskog doma raspravljalo o mogućnostima otvaranja institucija tog tipa.⁴⁴

Borba za politička prava i povoljniji pravni položaj žene rijetko se kada spominju i to najčešće s negativnom konotacijom. Autorica Jambrišak u svom članku navodi sljedeće: „Kod nas boriti se za ravnopravnost ženskinja u svakom pogledu reći će iznevjeriti se pameti. Tko je zaista zauzet za dobro domovine taj će nastojati oko valjanog uzgoja mladeži, a neće se boriti za kojekakva prava.“⁴⁵

⁴¹ S. Basariček: Učiteljice u mužkih školah, Napredak, br. 35, 1874., str. 490-492.

⁴² B. Kreković: Djevojka, Napredak, br. 18., 1893., str. 273-277.

⁴³ D. Trstenjak: Djevojački uzgoj, Napredak, br. 34, 1897., str. 529-533.

⁴⁴ I. Ograjšek: Zastupljenost ženskog pitanja u hrvatskim glasilima na kraju 19. stoljeća, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 34, br. 1, 2004., str. 89-100.

⁴⁵ M. Jambrišak: O uzgoju ženske mladosti, Pučki prijatelj, br. 24, 1873.

Gjuro Turić navodi da se „ženama treba dopustiti ulaz u znanje, ali ograničiti participacija u njegovom stvaranju. Ona dakle mora razumjeti svijet oko sebe, ali se držati podalje od njega.“⁴⁶ Određena naklonost promicanju političkih prava žena izricala se uvijek indirektno kao u članku Narodnih novina koji govori o izbornom pravu žena u Australiji te nabraja države u svijetu u kojima je žena dobila ograničeno pravo glasa. Nedovoljno radikalni sufražetski pokret, za razliku od drugih zemalja, u Hrvatskoj je rezultat i posljedica društvene zaostalosti sredine, nepostojanja jače radikalne stranke, ali i većega ženskog interesa.

4.3. Poznate svjetske sufražetkinje u medijima

Počeci ženskih pokreta sežu još u 18. stoljeće kada se javlja politički pokret feminizam najprije u Europi i u Sjedinjenim Američkim Državama, a kasnije i u ostalim dijelovima svijeta. Feministkinje se bave pitanjima zapošljavanja žena i ravnopravnosti na radnom mjestu, pitanjima obrazovanja, kontracepcije i reproduktivnih prava, ravnopravnom političkom participacijom, redefiniranjem uloga u obitelji, seksualnim nasiljem i nasiljem u obitelji. Feminizam je utjecao na mnoge promjene u društvu: pravo glasa za žene, zapošljavanje žena, pravo žena na rastavu braka, pravo na kontracepciju i pobačaj, pravo na obrazovanje.

Žene kao što su Lucretia Mott, Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony, Victoria Woodhull, Carrie Chapman Catt, Sojourner Truth, Lucy Stone i Alice Paul definirale su ovu eru američke borbe za ženska prava, iako su njihovi ciljevi vezani uz rodnu ravnopravnost bili različiti. Neke sufražetkinje nisu podržavale postupni pristup borbe za jednakost, dok druge jesu, a iz njihovih suprotstavljenih stajališta proizašao je prvi raskol u službenom feminističkom pokretu, kada su se i National Woman Suffrage Association (koja se zalagala za federalni zakon o pravu glasa) i American Woman Suffrage Association (koja se zalagala za zasebni zakon u svakoj državi) natjecale za pobjedu, da bi se na kraju udružile u National American Woman Suffrage Association.⁴⁷

⁴⁶ Gj. Turić: Obrazovanje djevojaka, Vienac, br. 16, 1892.

⁴⁷ <http://www.voxfeminae.net/cunterview/politika-drustvo/item/6145-vodic-kroz-pravce-i-valove-u-feminizmu-za-pocetnice-ke>, dostupno 01.08.2016.

Prvu Konvenciju o pravima žena na kojoj je donesena Deklaracija za neovisnost žena, njihovu jednakost pred zakonom, pravo na obrazovanje, pravo na rad i plaću te pravo glasa, organiziraju Elizabeth Cady Stanton i Lucretia Coffin Mott 1848. godine. Poznata imena socijalističkih feministkinja su Flora Tristan, Aleksandra Kolontaj, Clara Zetkin, i dr.⁴⁸

Sufražetkinje su poznate po svom nasilnom i radikalnom djelovanju, a u njihovom pokretu zabilježen je niz incidenata. Kao najradikalniji primjer ističe se onaj Emily Davison iz Velike Britanije koja je na konjskoj utrci iskočila ispred kraljevih kola te bila nasmrt pregažena, kao što prikazuje *Slika 4.1.*

Slika 4.1. Pogibija Emily Davison

Ovaj incident se dogodio 1913. godine na dan derbija u Epsomu kojemu su prisustvovali i kralj Georg V. te cijela kraljevska obitelj. U trenutku kada se pojavio kralj na konju, iz mase je istrčala Emily Davison i bacila se pod kopita njegova konja. Nekoliko dana kasnije umrla je u bolnici od zadobivenih ozljeda.

Nakon tog događaja vrlo brzo se proširila vijest o tome da se Emily Davison žrtvovala kako bi se ozbiljno shvatio cilj za koji su se i ona i žene koje su pripadale pokretu sufražetkinja borile – da

⁴⁸ http://www.cesi.hr/attach/_m/mlade_zene_web.pdf, dostupno 09.07.2016.

žene dobiju pravo glasa. Na *Slici 4.2.* prikazana je naslovnica novina Daily Sketch od 8. lipnja 1913. godine.

Slika 4.2. Naslovnica novina Daily Sketch o smrti Emily Davison

Isprva su mediji i javnost bili ljuti jer se, kako su mediji tada izvještavali, zbog neodgovornog postupka dogodila besmislena smrt. Međutim, WSPU joj je organizirao dva ogromna sprovoda, jedan u Londonu i jedan u Morpethu, njenom rodnom gradu. Dali su joj status mučenice u borbi za dobivanje prava glasa za žene.⁴⁹

Neke su se novine uvijek protivile borbi za žensko pravo glasa. U tu kategoriju tiskanih medija svakako se ubraja The Times, koji je često u svojim člancima i uvodnicima osuđivao kampanju,

⁴⁹http://www.pearsonschoolsandfecolleges.co.uk/AssetsLibrary/SECTORS/Secondary/SUBJECT/HistoryandSocialScience/PDFs/PagesfromM06_HCAP_SB_GCSE_4417_T06.pdf, dostupno 29.08.2016.

čak i prije nego što je sufražetski pokret bio obilježen vandalizmom. U jednom od svojih članaka The Times navodi kako su sufražetkinje žalosni nusprodukt naše civilizacije, sa svojim čekićima i torbama punim kamenja, a zbog svojih sumornih i praznih života prekomjerno su razdražljive prirode. Nisu ipak sve novine zastupale takav stav prema sufražetkinjama i sufražetskom pokretu. Kada njihove aktivnosti nisu uključivale nasilne metode, bilo je slučajeva i da su ih podržavali u nekim novinama. U situacijama kada su se reakcije policije činile nepotrebno nasilne ili neprimjerene (kao na „Crni petak“), novine poput Daily Mirrora, izvijestile su o incidentima i objavile nekoliko fotografija. Časopis Punch općenito je podupirao pravo glasa za žene te su isticali da je liberalna vlada učinila loš posao u rješavanju problema. Iako su bile kritične prema nasilnim metodama, novine su ipak sufražetkinjama pružile ono što su željele – publicitet! *Slika 4.3.* prikazuje prosvjed sufražetkinja.

Slika 4.3. Prosvjed sufražetkinja

Zbog neslaganja engleske crkve i kraljevske obitelji sa zahtjevima za žensko pravo glasa, sufražetkinje su zapalile neke crkve i lancima se zavezale za ogradu Buchinghamske palače. Svojim su postupcima, koji su također uključivali i razbijanja prozora, vezivanja za željezničke pruge te čak i korištenje bombi, izazivale brojne kontroverze te su često bile i zatvarane.⁵⁰ Jedno

⁵⁰ <http://20minuta.hr teme/zene-koje-su-zenama-dale-snagu/51155/>, dostupno 01.08.2016.

od najistaknutijih lica i vođa britanskog pokreta sufražetkinja bila je Emmeline Pankhursts. Poznata britanska sufražetkinja prikazana je na *Slici 4.4.*

Slika 4.4. Emmeline Pankhurst

Emmeline Pankhurst bila je vrlo ugledna i cijenjena u Velikoj Britaniji, a nakon nekoliko pokušaja mirnih prosvjeda koji nisu urodili plodom, počinje odlučniju i agresivniju borbu. U svoju borbu za ravnopravnost spolova uključila je sve članove svoje obitelji – tako je i njezin muž Richard zaslužan za neka od danas ključnih prava žena. On je naime bio odvjetnik te je imao utjecaj na usvajanje amandmana kojima je ženama omogućeno glasanje na lokalnoj razini. Još jedna od zasluga koje mu se pripisuju jest usvajanje zakona kojim je ženama omogućeno da nakon razvoda zadrže imovinu stečenu prije braka ili za njegovo vrijeme. Osim muža, Emmeline Pankhurst u svoj je aktivizam uključila i kćeri s kojima je osnovala organizaciju Women's Social and Political Union i koje su one nastavile majčinu borbu za žensko pravo glasa, ali i prava žena općenito. Ova se aktivistica za ženska prava nastavila time baviti do kraja života i osnovala je Žensku stranku. Osim za pravo glasa, zalagala se za pravo na porodiljne dopuste, jednake plaće te jednaka prava na skrbništvo.

4.4. Sufražetkinje u Hrvatskoj

Jedna od takvih žena bila je Marija Jambrišak iz Krapine, po zanimanju učiteljica, koja je 1871. na Markovom trgu na Prvoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini prvi put tražila jednake uvjete rada i jednake plaće za žene i za muškarce. Još jedno poznato ime među ženama koje su se borile za pravo glasa bila je i Marija Jurić Zagorka, književnica i novinarka, koja je počela s organiziranjem ženskog pokreta govoreći javno o ženama i politici i ženskom glasačkom pravu. Ona je svakako najpoznatija hrvatskih sufražetkinja, a u među njih se ubrajaju i Dragojla Jarnević, Slava Raškaj, i dr.⁵¹ Najčešće organizacije žena bile su tijekom Drugoga svjetskog rata kada su se organizirale unutar antifašističkog pokreta. Tako je 1942. godine održana Prva zemaljska konferencija žena na kojoj je utemeljen Antifašistički front žena.⁵²

Građanski ženski pokret javlja se već polovicom 19. stoljeća, u doba razvoja kapitalizma i nacionalnih integracija. Početkom 20. stoljeća fokusira se na ciljeve participacije žena u političkoj sferi. Godine 1917. spisateljica i socijalistkinja Zofka Kveder Demetrović osniva časopis *Ženski svijet* i u prvom broju objavljuje tekst sa zahtjevom za pravom glasa žena. Iste godine književnica i prva profesionalna novinarka Marija Jurić Zagorka upućuje zahtjev za pravom glasa žena Hrvatskom saboru, uz podršku Stjepana Radića i Hrvatske seljačke stranke. Godine 1918. Zorka Janković Velikovečka pred Narodnim vijećem, neposredno nakon raspada Austro-Ugarske, traži da žene postanu članice zakonodavnih tijela te da imaju pravo glasa. Na osnivačkoj skupštini 1925. godine feminističkog društva *Ženski pokret* žene traže pravo glasa kao osnovni uvjet za njihov ulazak na političku scenu. Dvije najpoznatije organizacije koje u međuratnom razdoblju okupljaju brojna feministički okrenuta društva su Jugoslovenski ženski savez i Alijansa ženskih pokreta koja je poznata po organizaciji najmasovnije akcije za žensko pravo glasa, 1939. godine.⁵³

⁵¹ [file:///C:/Users/user/Downloads/Zene%20i%20politika%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Zene%20i%20politika%20(2).pdf), dostupno 21.09.2016.

⁵² <http://www.women-war-memory.org/index.php/en/povijest/raskol-zenske-scene/63-poceci-zenskog-organiziranja-u-hrvatskoj>, dostupno 29.08.2016.

⁵³ <http://www.jutarnji.hr/globus/tko-su-bile-hrvatske-sufrazetkinje-zofka-kveder-1917.-godine-prva-javno-trazi-pravo-glasa.../171898/>, dostupno 31.08.2016.

Prvi svjetski rat utjecao je na uspjeh ovog pokreta, bez obzira na to što je za vrijeme rata većina sufražetkinja nakratko prestala s djelovanjem. Razlog tome bila je povećana potreba za zapošljavanjem žena zbog nedostatka muške radne snage. To je samo pomoglo ženskoj borbi za pravo glasa te 1918. godina postaje prijelomna u Velikoj Britaniji jer se uvodi pravo glasa za žene, a deset godina kasnije izborni ih je zakon s muškarcima izjednačio u potpunosti. Najveći je broj država pravo glasa ženama dalo nakon Drugoga svjetskog rata, tako su i žene u Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji, pravo glasa dobile 11. kolovoza 1945. godine.

Iako u 19. stoljeću sufražetski pokret u Sjedinjenim Državama počinje raskidati s tradicionalnim stereotipima o ženi i njezinu životu, to ipak neće bitno utjecati na poziciju žena u drugim dijelovima svijeta. Suffražetski pokret s kraja 19. stoljeća nedvojbeno će utjecati na sve kulture i u nekima će žene konačno prestati prihvaćati poziciju društveno marginalizirane jedinice. Premda je pozicija žena u južnoslavenskoj zajednici s početka prošloga stoljeća izuzetno teška, ipak će promjene na Zapadu iz područja feminističkoga pokreta donijeti i nekoliko kritičkih tekstova o poziciji ženskoga roda u tadašnjem društvu.⁵⁴

Najveća razlika između današnjih feministica i sufražetkinja proizlazi iz prava na pobačaj. Naime, današnje feministice pravo na pobačaj smatraju jednim od temeljnih ženskih prava, dok su sufražetkinje bile protiv toga i zastupale uvjerenje kako su prava majke i djeteta neraskidivo povezana te da bi pravo na život, kao i pravo glasa, trebalo pripadati svima.

Iako je sufražetski pokret u Hrvatskoj bio dosta razgranat, danas o tome nema puno pisanog traga, a te žene su u povijesti ostale “nevidljive”. Većinu pisanih povijesnih izvora općenito bilježe muškarci, ali u ovom slučaju kao da ni ženske istraživačice nisu pokazale prevelik interes za temu ovdašnje ženske političke emancipacije. Tim dijelom ženske povijesti rijetko se tko u Hrvatskoj sustavnije bavio – ponešto uvida u to doba daje knjiga Lydie Sklevicky “Konji, žene, ratovi”, objavljena 1996. godine.⁵⁵

⁵⁴ A. Gazetić: Patrijarhat nekad i sad: tranzicija i tradicijski obrasci, Tranzicija, vol. 10, br. 21-22, 2009., str. 49-60.

⁵⁵ <http://www.jutarnji.hr/globus/tko-su-bile-hrvatske-sufrazetkinje-zofka-kveder-1917.-godine-prva-javno-trazi-pravo-glasa../171898/>, dostupno 31.08.2016.

4.5. Film Suffragette

O pokretu sufražetkinja i njihovim junakinjama nedavno je snimljen i film „Suffragette“. Pripadnice feminističke skupine Sisters Uncut na premijeri tog filma, 7. listopada 2015. godine u Londonu, ležeći na crvenom tepihu, održale su prosvjed s porukom „Mrtve žene ne mogu glasati“ te su ih zaštitari nasilno morali odvoditi. Iako se radikalizam i nasilje sufražetkinja vjerojatno neće ponoviti, postoje feminističke skupine koje i danas podržavaju njihovo nasljeđe. One i dalje skreću pažnju na probleme žena, a kao u slučaju prosvjeda skupine Sisters Uncut, ponekad to čine sasvim u stilu svojih prethodnica.⁵⁶

Iza filma stoje redom žene, redateljica Sarah Gavron i scenaristica Abi Morgan, uloge nose Meryl Streep, Carey Mulligan, Helena Bonham Carter, Brendan Gleeson, Anne-Marie Duff i Ben Whishaw.

Film „Suffragette“ usmjeren je na početak 20. stoljeća i pokret sufražetkinja koji se zalagao da žene u Velikoj Britaniji dobiju političko pravo glasa. Film ima klasičnu i bazičnu fabularnu kombinatoriku u kojoj se junakinja ostvaruje kroz brojne prepreke te podjednako uspijeva na emocionalnom i profesionalnom planu da bi u konačnici zauzela društveno propisan položaj. Usmjeren je na stjecanje političke svijesti, što zapravo od protagonistice čini društvenu otpadnicu koja prkosi ustaljenom poretku.⁵⁷ Prikazuje ženu koja radi iscrpljujući i potplaćeni posao u praonici rublja, dok su muški kolege bolje plaćeni i rade manje. Maud (glavna junakinja) predmetom je seksualnog zlostavljanja nadređenoga, koji zlostavlja i ostale maloljetne radnice. Nezavidni radni uvjeti postavljeni su uz bok obiteljskom kontekstu. Sa suprugom Sonnyjem (Ben Whishaw) živi u derutnom stanu u londonskim radničkim četvrtima. Nakon iscrpljujućeg posla mora se brinuti za supruga i maloga sina koji često, zbog loših životnih uvjeta, ima zdravstvenih problema.⁵⁸ Kada Maud igrom slučaja stupi u kružok sufražetkinja, to je izlaže brojnim predrasudama kako kolega na poslu tako i susjeda, a posebice će se to odraziti na odnos sa Sonnyjem, koji je rob svojih patrijarhalnih predrasuda.

⁵⁶ <http://20minuta.hr teme/zene-koje-su-zenama-dale-snagu/51155/>, dostupno 01.08.2016.

⁵⁷ <http://www.filmovi.hr/index.php?p=article&id=2366>, dostupno 31.08.2016.

⁵⁸ <http://www.filmovi.hr/index.php?p=article&id=2366>, dostupno 31.08.2016.

Ne samo da misli da ga supruga na poslu i u susjedstvu sramoti, nego i smatra da je Maud kao žena njegovo vlasništvo te mora izvršavati njegove želje.⁵⁹ Slika 4.5. prikazuje isječak iz filma.

Slika 4.5. Film Suffragette

Problematika kojom se „Suffragette“ bavi iznimno je važna te otvara temu borbe za ženska prava koja dosad nisu bila toliko zastupljena u radovima komercijalnih kinematografija.⁶⁰ Film „Suffragette“ jedini je takav film koji prikazuje sufražetski pokret žena u borbi za pravo glasa.

Filmski kritičar Dejan Durić u recenziji filma navodi: „Djelo ipak sporadično, kroz sporedne protagonistice, nudi nešto širu klasnu sliku te različita iskustva diskriminacije s kojima su se onovremene žene susretale na svakodnevnoj razini. Maud Watts protagonistica je pomoću koje autorice nastoje postaviti koncept deheroizirana pripovijedanja i svakodnevnoga iskustva, koja tijekom priče stječe klasnu i rodnu, odnosno društvenu i političku svijest.“⁶¹

⁵⁹ <http://www.filmovi.hr/index.php?p=article&id=2366>, dostupno 31.08.2016.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

Stephen Farber iz časopisa The Hollywood Reporter za film „Suffragette“ kaže: „Film završava nizom zapanjujućih statistika o tome koliko dugo je trebalo mnogim zemljama da priznaju ženama pravo glasa. No, uspjeh filma je da ide iznad činjenica i brojki u borbi za jednakost koja još nije sasvim dosegla konačnu pobjedu.“⁶²

⁶² <http://www.hollywoodreporter.com/review/suffragette-telluride-review-820723>, dostupno 21.09.2016.

5. Zaključak

Položaj žena u društvu i medijima uvijek je bila tema o kojoj se raspravljalo. I danas je položaj žena diskutabilna tema, ali za razliku od 19. stoljeća, žene su ostvarile značajan pomak u ostvarivanju prava glasa i sveukupnoj emancipaciji. Sufražetski pokret bio je pokret žena za pravo glasa u 19. stoljeću, a označava prvi val feminizma. Borba žena za pravo glasa dugo je trajala i bila iscrpljujuća prije no što su žene dobile javna prava, od kojih je najvažnije pravo glasa. Tema ovoga završnog rada jest medijski prikaz sufražetskog pokreta, odnosno – kako su mediji prikazivali žene koje su se borile za svoja prava. Za razumijevanje teme potrebno je bilo istražiti dostupne izvore o sufražetskom pokretu i položaju žena u medijima. U 19. stoljeću, kada prevladava sufražetski pokret, žene koje su se borile za pravo glasa u medijima bile su većinom prikazivane kao nasilnice i vandalistice koje žele ostvariti nadmoć nad muškarcima. Čak su ih i neki mediji izvrgavali ruglu različitim crtežima/karikaturama.

Sufražetkinja je dakle naziv koji se krajem 19. i početkom 20. stoljeća koristio za ženu koja se zalagala za jednakost prava glasa muškaraca i žena. Pokret se najprije pojavio u Velikoj Britaniji i SAD-u, a kasnije se proširio i na ostatak svijeta. Izraz *suffragette* dolazi od engleske riječ *suffrage* koja znači pravo glasa. Na ulicama su sufražetkinje organizirale različite demonstracije i prosvjede pa su zbog toga bile uhićivane i optuživane za remećenje javnog reda i mira. U svojim nastupima sufražetkinje su bile progresivne, koristile su metode direktne akcije kao što je vezanje za pruge, podmetanje vatre u poštanske sanduke, razbijanje prozora, uništavanje imovine. Nakon Prvoga svjetskog rata postigle su veći dio svojih ciljeva. Mediji su izražavali negativan stav prema sufražetskom pokretu i negativno ga prikazivali u javnosti, ali su ipak pratili prosvjede jer su takve priče prodavale novine i u to vrijeme. Na koji god način mediji prikazivali sufražetski pokret, medijska prezentacija sufražetkinjama je osigurala željeni publicitet.

6. Literatura

1. Knjige:

- [1] B. Baranović: Slika žene u udžbenicima književnosti, IDIZ, Zagreb, 2000.
- [2] S. Vrčelj, M. Mušanović: Kome još (ne)treba feministička pedagogija?!, HFD, Rijeka, 2011.
- [3] A. Zaharijević: Neko je rekao feminizam. U: Kratka istorija sporova: šta je feminizam?, ur. A. Zaharijević, Heinrich Böll Stiftung, Beograd, 2012., str. 480-523
- [4] A. Zaharijević: Neko je rekao feminizam. U: Pravo glasa žena, ur. D. Obrenić, Heinrich Böll Stiftung, Beograd, 2012., str. 24-45.

2. Znanstveni članci:

- [5] S. Žnidarić-Žagar: Slovenke na tržištu rada – povijesna perspektiva, ČSP, br. 2, 2009., str. 318.
- [6] A. Rich: Ka ženski orijentiranom sveučilištu, Kruh i ruže, 3, br. 21, 2003., str. 6-7.
- [7] L. Dujić, S. Trgovac Martan, S. Popratnjak: Hrvatica – za ženu i dom. U: Kako će to biti divno! Uzduž i poprijeko: brak, zakon i intimno građanstvo u povijesnoj i suvremenoj perspektivi, ur. A. Dremel, L. Čale Feldman, L. Dujić, R. Borić, S. Prlenda, M. Grdešić, R. Jambrešić Kirin, Centar za ženske studije, Zagreb, 2015., str. 49.
- [8] Znanstveni skup „Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe/Feminizam, povijest, politika“: Kako je bilo: o Zagorki i ženskoj povijesti: radovi sa znanstvenog skupa „Marija Jurić Zagorka – život, djelo, naslijeđe/Feminizam, povijest, politika“ održanog 27. i 28. 11. 2009. u Zagrebu u okviru trećih Dana Marije Jurić Zagorke/ur. S. Prlenda, Centar za ženske studije, Zagreb, 2011., str. 23.
- [9] Đ. Obradović, T. Barbarić, A. M. Dedić: Stereotipno trojstvo, Kultura komuniciranja, Mostar, 2013., str. 34-62.
- [10] S. Basariček.: Učiteljice u mužkih školah, Napredak, br. 35, 1874., str. 490-492.
- [11] B. Kreković: Djevojka, Napredak, br. 18, 1893., str. 273-277.
- [12] D. Trstenjak: Djevojački uzgoj, Napredak, br. 34, 1897., str. 529-533.
- [13] I. Ograjšek: Zastupljenost ženskog pitanja u hrvatskim glasilima na kraju 19. stoljeća, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 34, br. 1, 2004., str. 89-100.
- [14] M. Jambrišak: O uzgoju ženske mladosti, Pučki prijatelj, br. 24, 1873.
- [15] Gj. Turić: Obrazovanje djevojaka, Vienac, br. 16, 1892.

[16] A. Gazetić: Patrijarhat nekad i sad: tranzicija i tradicijski obrasci, Tranzicija, vol. 10, br. 21-22, 2009., str. 49-60.

3. Internetski izvori:

[17] http://www.cesi.hr/attach/_m/mlade_zene_web.pdf, dostupno 09.07.2016.

[18] <http://povijest.net/prava-zena-kroz-povijest/>, dostupno 11.07.2016.

[19] <http://www.voxfeminae.net/cunterview/politika-drustvo/item/6145-vodic-kroz-pravce-i-valove-u-feminizmu-za-pocetnice-ke>, dostupno 01.08.2016.

[20] <http://20minuta.hr teme/zene-koje-su-zenama-dale-snagu/51155/>, dostupno 01.08.2016.

[21] <http://search.eb.com/women/article-9077370>, dostupno 05.08.2016.

[22] <http://www.historylearningsite.co.uk/suffragettes.htm>, dostupno 05.08.2016.

[23] http://www.ombudsmanapv.org/rp/images/documents/Zene-u-medijima-mediji-o-zenama_lat.pdf, dostupno 05.08.2016.

[24] http://www.pearsonschoolsandfecolleges.co.uk/AssetsLibrary/SECTORS/Secondary/SUBJECT/HistoryandSocialScience/PDFs/PagesfromM06_HCAP_SB_GCSE_4417_T06.pdf, dostupno 29.08.2016.

[25] <http://www.women-war-memory.org/index.php/en/povijest/raskol-zenske-scene/63-poeci-zenskog-organiziranja-u-hrvatskoj>, dostupno 29.08.2016.

[26] <http://www.jutarnji.hr/globus/tko-su-bile-hrvatske-sufrazetkinje-zofka-kveder-1917.-godine-prva-javno-trazi-pravo-glasa.../171898/>, dostupno 31.08.2016.

[27] <http://www.filmovi.hr/index.php?p=article&id=2366>, dostupno 31.08.2016.

[28] <http://www.hollywoodreporter.com/review/suffragette-telluride-review-820723>, dostupno 21.09.2016.

7. Popis slika

<i>Slika 4.1. Pogibija Emily Davison</i>	20
<i>Slika 4.2. Naslovnica novina Daily Sketch o smrti Emily Davison</i>	21
<i>Slika 4.3. Prosvjed sufražetkinja</i>	22
<i>Slika 4.4. Emmeline Pankhurst</i>	23
<i>Slika 4.5. Film Suffragette</i>	27